

Socialinė politika ir gyvenimo eiga: gyvenimo eigos politikos analizės schemos pritaikymas Lietuvai*

JEKATERINA NAVICKĖ

Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas, Universiteto g. 9, 01122 Vilnius, Lietuva
El. paštas jekaterina.navicke@fsf.vu.lt

Socialinė politika vaidina svarbų vaidmenį formuojant žmonių gyvenimus. Siekiame išsiaiškinti, kaip posovietinė pertvarka socialinės politikos srityje keičia šiuolaikinėje Lietuvoje gyvenančių žmonių gyvenimo eigą. Siekiant šio tikslo, straipsnyje naudojama L. Leiseringo ir R. Walkerio (1998) pasiūlyta „gyvenimo eigos politikos“ analizės schema. Analizė rodo, kad Lietuva iš savo autoritarinės praeities paveldėjo stiprius gyvenimo eigos struktūravimo, integracijos ir normų formavimo mechanizmus. Vis dėlto šie mechanizmai silpsta arba yra adaptuojami prie šiuolaikinio socialinio, ekonominio ir politinio konteksto. Dėl to šiuolaikinę Lietuvą galima priskirti pofordistiniam gyvenimo eigos režimui, kuris pasižymi gyvenimo eigos destandartizacija, depolitizacija ir didesniu socialinės politikos institucijų lankstumu. Perėjimas prie šio gyvenimo eigos režimo mūsų šalyje įvyko vėliau, palyginti su kitomis Vakarų Europos šalimis. Dabartinį gyvenimo eigos politikos režimą Lietuvoje taip pat galima apibūdinti kaip silpnai integruotą „segmentuoto saugumo“ modelį, kuriam būdingas atotrūkis tarp tų, kurie dalyvauja socialinio draudimo sistemoje, ir tų, kurie yra už jos ribų.

Raktažodžiai: gyvenimo eiga, socialinė politika, posovietinė transformacija, Lietuva

ĮVADAS

Socialinė politika turi nemenką poveikį žmonių gyvenimams. Šis poveikis gali būti labai įvairus – nuo įtakos tik tam tikram gyvenimo eigos aspektui iki jos reguliavimo ar net formavimo. Pavyzdžiui, pensijų sistema nustato išėjimo į pensiją, taigi, ir senatvės amžiaus ribas. Labiausiai tiesioginė ir visa apimanti valstybės gyvenimo eigos kontrolė būdinga autoritariniams režimams (Leisering 2003). Plataus masto valstybinis reguliavimas sukuria prielaidas labiau standartizuotai gyvenimo eigai. O štai šalyse, kuriose valstybės intervencijos mastas yra mažesnis, galima tikėtis labiau destandartizuotos ir „slankios“ gyvenimo eigos. Lietuvai tai aktualu dėl nesenos šalies autoritarinio valdymo istorijos SSRS sudėtyje, griežtų tuomečių socialinės kontrolės priemonių ir šių priemonių atspindžių sovietmečio kartoms (Guogis,

* Straipsnis parengtas pagal Lietuvos mokslo tarybos (LMT) finansuojamą projektą „Užaugę Nepriklausomoje Lietuvoje: 1980–2000 metais gimusiųjų gyvenimo eiga, elgsenos strategijos ir jų kontekstai“ (S-MIP-21-19).

Bogdanova 2012; Leinartė ir kt. 2014; Žilinskienė ir kt. 2016). Nepaisant to, socialinės politikos ir jos transformacijų poveikis posovietinių kartų gyvenimo eigai Lietuvoje yra mažai tyrinėtas (Skučienė ir kt. 2018).

Šio straipsnio tikslas – aptarti, kaip posovietinės transformacijos socialinės politikos srityje formuoja šiuolaikinėje Lietuvoje gyvenančių žmonių gyvenimo eigą. Analizė grindžiama ankstesnės literatūros ir tyrimų apžvalga per L. Leiseringo ir R. Walkerio (1998) pasiūlytos „gyvenimo eigos politikos“ analizės schemas prizmę.

Pirmajame straipsnio skyriuje pristatome „gyvenimo eigos politikos“ analizės schemą ir gyvenimo eigos režimų sampratą. Vėliau šis teorinis pagrindas taikomas analizuojant socialinės politikos pokyčius Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo ir su tuo susijusius gyvenimo eigos režimo pokyčius mūsų šalyje.

GYVENIMO EIGOS POLITIKOS ANALIZĖS SCHEMA

Gyvenimo eigos politika, plačiąja prasme, gali būti suprantama kaip „politika, kuria politiniai veikėjai siekia keisti žmonių gyvenimo eigos struktūrą“ (Leisering 2003: 210). Dažniausiai kalbama apie įvairias socialinės politikos priemones. Šiame straipsnyje pristatoma ir naudojama L. Leiseringo ir R. Walkerio (1998) gyvenimo eigos politikos analizės schema, kurioje yra išskiriami trys pagrindiniai gyvenimo eigos etapai (vaikystė / jaunystė, darbo / šeimos kūrimo etapai ir senatvė), trys gyvenimo eigai ypač svarbios socialinės politikos sritys (švietimas, socialinių rizikų valdymo sistemos ir senatvės pensijos) bei trys veikimo būdai formuojant gyvenimo eigą (struktūravimas, integracija ir normų formavimas). Minėtos socialinės politikos sritys ir jų veikimo būdai susikerta tarpusavyje: švietimo, socialinių rizikų valdymo sistemos ir senatvės pensijų vaidmuo yra svarbus struktūruojant gyvenimo eigą, integruojant perėjimus iš vieno gyvenimo etapo į kitą bei formuojant socialinio gyvenimo eigos normas.

Struktūravimo pavyzdys – tai, kaip švietimo ir senatvės pensijų sistemos suskirsto gyvenimo eigą į tris standartinius etapus: jaunystę, darbingą amžių ir senatvę. Socialinė politika taip pat *integruoja* gyvenimo eigą kuriant ryšius ir sušvelninant perėjimus tarp įvairių gyvenimo etapų ir stadijų. Trys pagrindiniai mechanizmai yra šie: gyvenimo galimybių didinimas (pvz., kokybiškas išsilavinimas didina sėkmingo tolesnio gyvenimo galimybes); lūkesčių saugumas (pvz., pensijų sistemos suteikia dirbantiems asmenims garantijas dėl jų pensijos perspektyvų); tęstinumo užtikrinimas (pvz., socialinių rizikų valdymo sistemos, tokios kaip draudimas nuo nedarbo, nelaimingų atsitikimų, sveikatos draudimas ir paslaugos, socialinė parama sušvelnina socialinių rizikų padarinius žmonių gyvenimui). *Normų formavimas* – tai išreikšta arba numanoma socialinės politikos darbotvarkė, „orientuota į gyvenimo eigos formavimą pagal normų modelius, susijusius su klase, lytimi ir etnine priklausomybe“ (Leisering 2003: 211). Normų formavimas vyksta per: paslėptas mokymo programas (pvz., mokyklos ir universitetai suteikia ne tik žinių, bet ir elgesio, gyvenimo būdo ir įpročių normas); įprastą gyvenimo eigą (pvz., pensijų sistemų diktuojamus gyvenimo eigos reikalavimus); statuso praradimo grėsmę (pvz., socialinis draudimas padeda išlaikyti įprastą gyvenimo standartą ištikus socialinėms rizikoms).

Šiuos teorinius rėmus dar labiau išplečia „pozityviosios“ ir „negatyviosios“ gyvenimo eigos politikos išskyrimas. *Pozityvioji* gyvenimo eigos politika – tai politika, kuria aktyviai siekiama „gyvenimo eigą formuoti politinėmis-administracinėmis intervencijomis“ (ten pat: 210). *Negatyviosios* politikos atveju gyvenimo eigos sprendimų formavimas nėra

reguliuojamas, bet sąmoningai paliekamas tokiems nevalstybiniais formaliais ir neformaliems tinklams, kaip rinka, labdara, bendruomenė ar šeima. Tačiau ne kiekviena nereguliuojama gyvenimo sritis yra negatyvioji politika. Norint atskleisti negatyvius ketinimus, taikomą politiką reikia analizuoti kiekvienu konkrečiu atveju atskirai.

Sąvoka „gyvenimo eigos režimas“ reiškia, kad gyvenimo eigai „būdinga tam tikra bendra logika, atspindinti konkrečios šalies institucinę (t. p. ir gerovės valstybės) struktūrą“ (Leisering 2003: 215). L. Leiseringas (ten pat) teigė, kad gyvenimo eigos režimai Vakarų Europoje vystėsi nuo nestandartizuotų, nepolitizuotų ir neinstitucionalizuotų *ikiindustrinių* XIX a. gyvenimo eigos režimų link vis labiau standartizuotų, politizuotų ir institucionalizuotų *industrinių ir „fordistinių“ gyvenimo eigos režimų* XX a. pirmojoje pusėje ir pokario laikotarpiu. Paskutiniams trims XX a. dešimtmečiams buvo būdingas gyvenimo eigos destandartizavimas, depolitizavimas ir gerovės valstybės institucijų transformacija *poindustrinės („pofordistinės“) gyvenimo eigos* link (Leisering 2003). Pastaroji gerovės valstybės transformacija vyko didesnio lankstumo ir mažesnės gyvenimo eigos kontrolės kryptimi, o tai sudaro prielaidas labiau destandartizuotai gyvenimo eigai.

Gyvenimo eigos politikos analizės schema gali būti kritikuojama dėl to, kad socialinė politika ir jos pokyčiai, nors ir svarbūs, yra tik vienas iš žmonių gyvenimo eigos veiksmų. Be to, struktūrinis požiūris į gyvenimo eigą, pabrėžiantis reguliavimą, institucijų vaidmenį ir vykdomą politiką, pasak M. Wingenso ir H. Reiterio (2011), yra būdingas europietišškai šios srities tyrimų srovei. Atitinkamai, skirtingi autoriai bandė papildyti šį ir panašius institucinius gyvenimo eigos aiškinimo modelius psichologiniais, kultūriniais, istorinio konteksto, socialinių santykių veiksniais (Levy, Bühlmann 2016; Carr 2018; Heckhausen, Buchmann 2019).

Pristatyta gyvenimo eigos režimų klasifikacija, be abejonės, yra labai supaprastintas sudėtingo realaus pasaulio atspindys. Vis dėlto, L. Leiseringo ir R. Walkerio pasiūlyta schema ir klasifikacija leidžia išeiti už aprašomosios gyvenimo eigos analizės ribų (Mayer 2009), analizuoti socialinę politiką, jos pokyčių kryptis ir jų poveikį žmonių gyvenimo eigai. Tokio tipo tyrimų, ypač įtraukiant Lietuvą ar mūsų regioną, nėra daug. Pavyzdžiui, K. Möhring (2016) remiasi pristatyta schema empirinėje Europos šalių gyvenimo eigos režimų analizėje. Ji nurodo, kad posocialistiniams Rytų ir Vidurio Europos gerovės režimams, nors tarp jų yra nemažai skirtumų, būdingas platus valstybės reguliavimas ir stipri orientacija į darbą. Tačiau Lietuvos atvejis buvo už šios analizės ribų. Autorės žiniomis, gyvenimo eigos politikos analizės schema iki šiol nebuvo taikyta analizuojant Lietuvą. Toliau siekiame užpildyti šią spragą.

GYVENIMO EIGOS POLITIKOS ANALIZĖS SCHEMOS PRITAIKYMAS LIETUVAI

Šiame skyriuje aprašytą gyvenimo eigos politikos analizės schemą pritaikome analizuodami, kaip posovietinės transformacijos socialinės politikos srityje formuoja šiuolaikinėje Lietuvoje gyvenančių žmonių gyvenimo eigą. Taigi, nagrinėjame tris socialinės politikos sritis (švietimo, socialinių rizikų valdymo sistemų ir senatvės pensijų) ir tai, kaip jos struktūruoja ir integruoja gyvenimo eigą bei formuoja su gyvenimo eigos trajektorijomis susijusias normas. Analizė grindžiama ankstesnės literatūros apžvalga per „gyvenimo eigos politikos“ analizės schemos prizmę ir turėtų būti traktuojama kaip minėtos schemos pritaikymo iliustracija pasirinktose socialinės politikos srityse.

ŠVIETIMAS

Lietuva iš sovietmečio paveldėjo platų ir gana tolygiai išplėtotą valstybinių vidurinių mokyklų tinklą, kuriam buvo būdinga žema segregacija pagal mokinių tėvų ekonominę padėtį (Bruzgelevičienė 2008). Tai sudarė prielaidas stipriam Lietuvos švietimo sistemos integraciniam potencialui. Tačiau nereikėtų pamiršti, kad sovietinėje sistemoje egzistavo fizinę ar protinę negalią turinčių vaikų segregacija, kurie daugiausia mokėsi atskirose ugdymo įstaigose. Negalią turinčių vaikų diskriminacijos apraiškos išliko ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę (Lazutka, Navickė 2010). Kita vertus, Lietuva iš autoritarinės sistemos paveldėjo griežtą normų formavimo per švietimo sistemą tradiciją. Kaip pabrėžiama literatūroje, autoritarinė SSRS sistema naudojo švietimą kaip visuomenės, jos vertybių ir normų kontrolės mechanizmą (Bruzgelevičienė 2008; Arbaitytė 2009).

Sovietinėje švietimo sistemoje buvo ryškus gyvenimo eigos struktūravimo elementas, t. y. nuoseklus perėjimo iš vienos švietimo pakopos į kitą ir į darbo rinką modelis. Gyvenimo struktūravimas sovietmečiu buvo grindžiamas ir finansinėmis paskatomis: bendrabučių, stipendijų teikimu, nemokamu mokymusi profesinio lavinimo ir aukštojo mokslo lygmeniu (Žalimienė ir kt. 2011: 79). Nuoseklus perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką modelyje perkvalifikavimas nebuvo paplitęs, vyravo visuotinio stabilaus užimtumo modelis (Bruzgelevičienė 2008).

Kalbant apie švietimo sistemos raidą, per pirmuosius du nepriklausomybės dešimtmečius joje buvo (ir tebevyksta) daug reformų. Perėjimo nuo centralizuoto planavimo prie liberalios ekonominės sistemos metu vyko švietimo sistemos privatizavimo procesai, ypač kalbant apie privačią vaikų priežiūrą, vidurinį išsilavinimą, taip pat „krepšelinizaciją“ aukštojo mokslo sistemoje. Šie procesai siejami su švietimo sistemos perėjimu prie ekonominės paradigmos (Želvys ir kt. 2018). Kartu suaktyvėjo ir elitizmo apraiškos švietime, kurias lydėjo didėjanti socialinė segregacija ir atotrūkis pagal tėvų socialinį ir ekonominį statusą (Žalimienė ir kt. 2011; Lazutka, Šliužaitė 2012; Iljina, Purvaneckienė 2012; STRATA 2018). STRATA (2018) duomenimis, moksleivių iš aukštesnės pajamas gaunančių šeimų galimybės įgyti aukštąjį išsilavinimą buvo dvigubai didesnės nei iš mažesnės pajamas gaunančių šeimų.

Kita reformų kryptis – didesnis mokymosi individualizavimas ir orientacija į pasiekimus bei žinias. Tai pasireiškė per profiliavimo eksperimentus vidurinėse mokyklose ir aiškia meritokratinę aukštojo mokslo orientaciją (priėmimo, studijų ir stipendijų sistemos) (Žalimienė ir kt. 2011). Šie procesai susilpnino švietimo integracinį potencialą Lietuvoje, ypač tiems, kurie į švietimo sistemą atėjo XXI a. pradžioje.

Kaip ir visoje ekonomikoje, švietimo sistemoje per pirmuosius du nepriklausomybės dešimtmečius susidūrta su finansinėmis problemomis. Dėl sumažėjusio nemokamų studijų vietų skaičiaus, įvesto mokesčio už mokslą ir menkų stipendijų nemažai studentų turėjo derinti darbą ir studijas (Lazutka 2010; Brazienė, Merkys 2013). Atsivėrus Šengeno zonai ir įstojus į ES, atsirado galimybių studijuoti užsienyje, o tai vėlgi dažnai reiškė ir studijas, ir darbą. Studijų ir darbo derinimas sumažino švietimo sistemos įtaką gyvenimo eigos struktūravimui, pereinant nuo linijinio (nuoseklus) prie labiau eklektiško destandartizuoto modelio. Pasikeitusi darbo rinkos struktūra, spartūs technologiniai pokyčiai, taip pat visiško užimtumo ekonominės sistemos žlugimas lėmė dar didesnę mokymosi trajektorijų įvairovę ir poreikį persikvalifikuoti vėlesniais gyvenimo etapais.

Stiprių normų formavimo tradicijų švietimo sistemoje nebuvo iš karto atsisakyta atgavus nepriklausomybę. Jų tąsa pastebima ir dabar, tačiau dažnai ideologiškai kita – humanistinio demokratinio ugdymo – kryptimi (Bruzgelevičienė 2008). Šiame kontekste galima paminėti tokius bendrojo lavinimo mokyklų vertybių formavimo aspektus kaip tautinis tapatumas, krikščionybė, liberalioji demokratija ir individualizmas, orientacija į Vakarų ir Europos integraciją. Mokymo programos buvo koreguojamos įvedant naujus dalykus, pavyzdžiui, gražinant tikybos pamokas į bendrojo lavinimo mokyklas. Tačiau lyčių ugdymo klausimai sunkiai skinasi kelią, nes šioje srityje susiduriama su dideliu pasipriešinimu. Šie procesai rodo, kad Lietuvoje išlieka stiprus normų formavimo elementas švietimo sistemoje, kai kuriuos iš sovietmečio paveldėtus mechanizmus pritaikant prie naujų realijų.

SOCIALINIŲ RIZIKŲ VALDYMAS IR SENATVĖS PENSIJOS

Žvelgiant iš gyvenimo eigos politikos teorinės perspektyvos, socialinių rizikų valdymo sistema veikia žmogaus darbingo gyvenimo laikotarpiu. Socialinė apsauga yra gyvenimo eigos integracijos mechanizmas, užtikrinantis ekonominį saugumą gyvenimo pokyčių metu, pavyzdžiui, ligos, tėvystės, nedarbo, senatvės ir kitų socialinių rizikų atvejais.

Lietuvoje socialinės apsaugos sistema daugiausia grindžiama socialiniu draudimu (Aidukaitė ir kt. 2012; Lazutka ir kt. 2013). Sovietmečiu valdančioji partija socialinį draudimą naudojo dirbančiųjų masėms mobilizuoti ir dirbančiųjų kontrolei išlaikyti (Guogis, Bogdanova 2012). Iš tiesų, socialinis draudimas yra statuso palaikymo sistema, kuriai būdinga narystės, užtikrinamos socialinio draudimo įmokomis, logika. Tai lemia labai skirtingus rezultatus tiems, kurie dalyvauja, ir tiems, kurie nedalyvauja formalioje darbo rinkoje, o kartu ir socialinio draudimo sistemoje. Esantys už darbo rinkos ribų gali pasikliauti tik socialine parama, kuriai būdinga nepakankama aprėptis, griežtumas ir mažos išmokos (Matulionytė, Navickė 2018; Gabnytė ir kt. 2020). Be to, socialinės paramos gavėjai yra stipriai stigmatizuojami – toks požiūris daugiausia atėjo iš sovietinėje visuomenėje egzistavusio visiško užimtumo (Aidukaitė, Navickė 2022). Taigi už darbo rinkos ribų atsidūrusiems asmenims nelegalus darbas ar net emigracija dažnai yra palankesnis kelias nei socialinės paramos gavėjo „karjera“. Šiame kontekste socialinės paramos gavėjai gali būti vertinami kaip žemesnioji klasė, kuri yra net ne socialinės hierarchijos apačioje, o už jos ribų (Brazienė, Guščinskienė 2004). Tai reiškia socialinės apsaugos dualizmą – atotrūkį tarp tų, kurie dalyvauja socialinio draudimo sistemoje, ir tų, kurie yra už jos ribų.

Atsižvelgdami į šį Lietuvos socialinės apsaugos sistemos dualizmą, išsamiau panagrinėsimė tris pasirinktus jos elementus: apsaugą nuo nedarbo, paramą šeimai ir socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams. Tada bus analizuojama pensijų sistema.

Lietuvoje **apsauga nuo nedarbo** yra palyginti silpna kitų ES šalių kontekste: Lietuva priskiriama šalių, pasižyminčių maža nedarbo išlaidų dalimi bendrame socialinės apsaugos išlaidų biudžete, grupei, žema išmokų aprėptimi ir dydžiais, aukštu skurdo lygiu tarp bedarbių (Lazutka ir kt. 2013, OECD 2022). Vienintelė užimtumo politikos sritis, kuriai skiriama santykinai daug dėmesio ir lėšų, yra aktyvi darbo rinkos politika (ESTEP 2014; Okunevičiūtė-Neverauskienė, Moskvina 2015; Gruževskis ir kt. 2021). Ši sritis Lietuvoje yra finansuojama iš ES struktūrinių fondų lėšų.

Staugus perėjimas iš visiško užimtumo sovietinio modelio prie liberalios rinkos ekonomikos atgavus nepriklausomybę sukėlė sparčią darbo rinkos transformaciją, jos segmentaciją, nestabilumą, nesaugaus užimtumo plėtrą (Martinkus ir kt. 2009; Lazutka, Poviliūnas 2010; Jakštienė 2013; Miežienė, Gruževskis 2016; Bučaitė-Vilkė, Tereškinas 2016; Dryžaitė 2017;

Gruževskis, Brazienė 2017). Po 2009 metų finansų krizės dėl įvairių priežasčių nesaugumas darbo rinkoje palietė apie 50 proc. dirbančiųjų, ypač žemesnės kvalifikacijos darbuotojus, kaimo ir vyresnio amžiaus gyventojus (Gruževskis, Brazienė 2017: 170).

Iš sovietinių laikų paveldėta santykinai griežta darbo teisė 2016–2017 m. buvo liberalizuota siekiant didesnio lankstumo (Davulis 2017; Čiegis, Tauraitė 2017). Tačiau apsaugos nuo nedarbo aspektas nebuvo pakankamai sustiprintas, nors reforma buvo grindžiama lankstaus saugumo (angl. *flexicurity*) idėja (Juška, Lazutka 2019; Juška, Navickė 2022). Tai gali būti vertinama kaip žemėjančios dekomodifikacijos Lietuvos darbo rinkoje tąsa, kuri buvo pastebėta ir analizuojant pirmųjų dviejų atgautos nepriklausomybės dešimtmečių duomenis (Aidukaitė ir kt. 2012).

Apsaugą nuo nedarbo silpnina ir tai, kad Lietuvoje egzistuoja nemaža šešėlinė darbo rinka, kuri buvo ypač paplitusi per pirmuosius du dešimtmečius po nepriklausomybės atkūrimo (Neverauskienė, Pocius 2011), bet nepraranda aktualumo ir vėlesniu laikotarpiu (Remeikienė, Gasparėnienė 2021). Šešėlinėje darbo rinkoje esantys asmenys neturi galimybės pasinaudoti socialinių rizikų valdymo mechanizmais.

Žvelgiant iš gyvenimo eigos politikos perspektyvos, palyginti silpna apsauga nuo nedarbo Lietuvoje turi silpną integracinį, bet stiprų dalyvavimo darbo rinkoje normų formavimo potencialą.

Paramos šeimai sistema apima tokias priemones, kaip priežiūros (globos) paslaugų teikimas, mokesčių lengvatos ir socialinės išmokos, skirtos šeimoms ir darančios tiesioginę įtaką jų gyvenimo sąlygoms bei gerovei (Aidukaitė, Senkuvienė 2019: 30). Paramos šeimai sistema Lietuvoje nuo sovietinio režimo žlugimo 1989–1990 m. išgyveno dramatišką pertvarką, kuri aprašyta daugelyje tyrimų (Aidukaitė 2006; Aidukaitė 2021; Stankūnienė 2001; Žalimienė 2015; Maslauskaitė 2023). Bendrą reformų kryptį galima apibūdinti kaip ėjimą nuo defamilializmo (nes sovietinė sistema palaikė motinų užimtumą per gerai išplėtotas vaikų priežiūros paslaugas) prie familializmo (1990–1996 m. laikotarpis pasižymėjo masiniu vaikų priežiūros paslaugų mažėjimu) ir nuo familializmo vėl atgal prie defamilializmo (laikotarpis nuo 1997 m., kai vėl imta akcentuoti motinų užimtumą skatinančią politiką) (Aidukaitė, Senkuvienė 2019). Lietuvos paramos šeimai raidos kryptis ES kontekste ir šiuo metu yra apibūdinama kaip didėjančio defamilializmo atvejis (Javornik 2014; Popova, Navickė 2019). Daugiausia dėmesio skiriama finansinei paramai, o paslaugos nėra taip gerai išplėtos (Aidukaitė, Senkuvienė 2019). Neįmokinės motinystės (tėvystės) išmokos Lietuvoje yra ypač menkos, o dosesnės tokio pobūdžio išmokos studentams ir besimokantiems atsirado tik 2016 m. Taip pat ir universalios išmokos vaikams Lietuvoje buvo baigtos įgyvendinti tik 2018 m.

Paramos šeimai spragos kartu su demografiniais pokyčiais lemia mažėjančių gyvenimo eigos integravimą per socialinę politiką ir vis labiau atidėliojamus reprodukcinis sprendimus. Iš tiesų, gimstamumo situacija ir prokreacinės nuostatos Lietuvoje, palyginti su sovietmečiu, iš esmės pasikeitė: gimsta mažiau vaikų, moterys motinomis tampa vėliau, daugiau vaikų nei anksčiau gimsta nesusituokusiems tėvams, mažėja planuojamų susilaukti vaikų skaičius (Stankūnienė ir kt. 2013: 217).

Kaip ir apsaugos nuo nedarbo atveju, paramos šeimai politikos spragos lemia tai, kad Lietuvoje ši sistema turi silpną integracinį, bet stiprų normų formavimo disciplinuojantį potencialą. Tai ypač aktualu, kai kalbama apie skyrybas ar kitas netradicines šeimos formas. Disciplinuojantį sistemos vaidmenį dar labiau sustiprina Lietuvos šeimos politikoje dominuojančios konservatyvios, krikščioniškos ir patriarchalinės vertybės (Skubiejūtė 2021: 225; Maslauskaitė 2004: 39). Pavyzdžiui, vienišų tėvų padėtis Lietuvoje yra itin bloga,

o ištuokų skaičius Lietuvoje yra vienas didžiausių ES (Skubiejūtė 2021). Pastebima, kad po nepriklausomybės atkūrimo vienišų motinų šeimos palaipsniui pasitraukė iš politinės arenos. Dėl nepalankios šeimos politikos krypties vienišų motinų šeimos yra labiausiai pajamų ir laiko stokojanti šeimų grupė Lietuvoje, taip pat susidurianti su stigma ir diskriminacija (ten pat: 224–225). Prasta vienišų tėvų padėtis ir šios grupės ignoravimas paramos šeimai politikoje gali būti vertinamas kaip negatyviosios politikos su stipria drausmine funkcija pavyzdys.

Socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams politika yra menkai finansuojama ir labai stigmatizuojama. Tai sritis, turinti ryškių aprėpties ir prieinamumo spragų (Gabnytė ir kt. 2020; Guogis 2023), taip pat gana ryškų drausminį elementą (Žalimienė 2011; Navickė 2015; Matulionytė, Navickė 2018; Valstybės kontrolė 2019; NSMOT 2021). Pasak L. Žalimienės (2011), Lietuvos socialinė politika sukuria diskriminacinę aplinką socialinės paramos gavėjams ir įtvirtina hierarchinius galios santykius tarp šios paramos organizatorių, teikėjų bei gavėjų. Neigiamas požiūris į skurstančiuosius konstruojamas ir žiniasklaidoje (Donauskaitė 2015). Pasak J. Aidukaitės ir J. Navickės (2022), toks neigiamas, stigmatizuojantis požiūris į socialinės paramos gavėjus ir apskritai į skurstančius asmenis daugiausia buvo paveldėtas iš sovietmečio. Pasak R. Matulionytės ir J. Navickės (2018), Lietuvos socialinės paramos sistema yra tarp griežčiausių ES pagal bent tris kriterijus: išteklių testavimą, įsitraukimo į darbo rinką reikalavimus ir paramos dydžio bei trukmės apribojimus. Stigma, sąlygų griežtumas ir nepakankamas socialinės paramos sistemos adekvatumas lemia tai, kad socialinės paramos išmokas gauna tik apie 2–3 proc. visų gyventojų, nors per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje skurdo rizikos grupei priklausė apie 20 proc. gyventojų (Lietuvos statistikos departamentas 2020). Žvelgiant iš gyvenimo eigos politikos perspektyvos, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politikos griežtumas ir žema aprėptis Lietuvoje mažina šios sistemos integracinį potencialą, o socialinės paramos gavėjų stigmatizavimas sudaro stiprų socialinės kontrolės ir normų formavimo elementą ne tik jų, bet ir visų gyventojų atžvilgiu.

Galiausiai, **senatvės pensijos** struktūruoja pasitraukimo iš darbo rinkos etapą, tačiau taip pat turi įtakos sprendimams darbingame amžiuje, nes apsauga senatvėje Lietuvoje labai priklauso nuo ankstesnių socialinių įmokų. Sovietinei pensijų sistemai buvo būdinga didelė gyventojų aprėptis; darbo stažo reikalavimai teisei į pensiją įgyti nebuvo griežti, pensinis amžius buvo ankstyvas, o pensijų dydžiai mažai diferencijuoti (Lazutka ir kt. 2013: 270). Nuo 1995 m. Lietuvoje buvo sukurta nauja socialinio draudimo sistema, finansuojama iš įmokų nuo darbo užmokesčio, kuri palaipsniui tapo lankstesnė, kad apimtų ne tik atsiradusią savarankiškai dirbančių asmenų grupę, bet ir skatintų ilgesnę darbinę karjerą, palaipsniui atitolinant pensinį amžių, skiriant pensijų priedus asmenims, turintiems ilgą draudimo stažą, bei sudarant galimybę derinti darbą ir pensiją. Kita vertus, numaćius palaipsniui ilginti pensinį amžių nuo 2004 m. buvo sudaryta išankstinio išėjimo į pensiją galimybė. Be to, pensijų sistema buvo individualizuota 2004 m. įvedus privačius pensijų fondus, o 2018 m. – pensijos apskaitos vienetus (taškus). Pastarieji iš esmės imituoja privatų pensijų kaupimą valstybinio socialinio draudimo sistemoje. Nepaisant nuolat ryškėjančių pensijų sistemos individualizavimo tendencijų Lietuvoje (Poškutė 2000; Skučienė 2006; Aidukaitė ir kt. 2012), pensijų sistema yra nepakankamai finansuojama, o tai lemia poreikį išlaikyti stiprų vertikalų perskirstymą tarp pensininkų, siekiant išvengti pernelyg didelio skurdo senatvėje (Lazutka ir kt. 2013: 271). Be to, mažai finansuojamos šalpos pensijos asmenims, neturintiems pakankamo draudimo stažo (EIHSD 2022). Tai mažina integracinį senatvės pensijų sistemos pajėgumą ir sukuria socialinės apsaugos dualizmą tarp socialinio draudimo sistemos dalyvių ir už jos ribų esančių asmenų senatvės pensijų srityje Lietuvoje.

IŠVADOS

Lietuva iš sovietmečio paveldėjo stiprius gyvenimo eigos struktūravimo, integracijos ir normų formavimo mechanizmus. Lietuvos atvejis iliustruoja kryptis, kuriomis per pastaruosius trisdešimt metų transformavosi šalies gyvenimo eigos politika kelyje iš autoritarinio režimo, kur gyvenimo eigą tiesiogiai ir plačiai kontroliavo valstybė. Analizė taip pat nurodo galimybes ir iššūkius, į kuriuos turėtų atsižvelgti besikuriančios demokratijos.

Pirma, gyvenimo eigos struktūravimas per socialinę politiką susilpnėjo, ir tai ypač aki-vaizdu švietimo srityje, kur buvęs linijinis ir nuoseklus švietimo modelis tampa vis labiau destandartizuotas. Vykstant privatizacijos ir individualizacijos procesams, švietimo sistemose atsirado didesnė mokymosi trajektorijų įvairovė, studijų ir darbo derinimo poreikis, tačiau taip pat ir mokymosi rezultatų tarp skirtingų socialinių ir ekonominių grupių atotrūkiai. Panašūs privatizavimo ir individualizavimo procesai pensijų sistemoje lemia mažesnę lūkesčių saugumą ir sudaro palankesnes sąlygas labiau destandartizuotiems išėjimo į pensiją sprendimams, atsižvelgiant į ankstyvo išėjimo į pensiją galimybes, palaiapsniui ilginamą pensinį amžių ir skatinamą užimtumą vyresniame amžiuje.

Antra, per pastaruosius trisdešimt metų Lietuvoje susilpnėjo gyvenimo eigos integravimas per socialinę politiką, ypač kalbant apie socialinių rizikų valdymo sistemas. Socialinės apsaugos netolygumas pasireiškia per socialinės apsaugos asimetriją ir dualizmą: palyginti gerai išvystyta socialinio draudimo sistemos dalyvių apsauga ir menka jos užribyje esančių grupių apsauga. Taigi, Lietuvos gyvenimo eigos režimas gali būti vadinamas „segmentuoto saugumo“ modeliu, panašiu į tą, kurį L. Leiseringas (2003) savo darbe priskiria JAV. Be to, Lietuvos švietimo ir pensijų sistemos integracinis potencialas susilpnėjo dėl privatizavimo, individualizavimo procesų, taip pat ir dėl jų finansavimo spragų.

Trečia, kalbant apie normų formavimą, analizės rezultatai rodo, kad paveldėta tvirta normų formavimo tradicija Lietuvos švietimo sistemoje išlieka, tačiau ji yra pritaikyta prie naujų realijų, t. y. pabrėžiamos demokratinės vertybės, tautinė tapatybė, krikščionybė, liberalus individualizmas, orientacija į Vakarų ir Europos integraciją. Kalbant apie gyvenimo eigą, stiprus normų formavimas itin svarbus socialinių rizikų valdymo sistemose, ypač kalbant apie statuso praradimo grėsmę. Kaip parodė apsaugos nuo nedarbo, šeimos, socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams politikos ir pensijų pavyzdžiai, Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje įtvirtinta ryški orientacija į darbą per dominuojančią socialinio draudimo sistemos logiką, taip pat ir už darbo rinkos ribų esančių asmenų, ypač socialinės paramos gavėjų, stigmatizavimą.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės politikos reformos, vykdytos nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo prieš tris dešimtmečius, sudarė palankias sąlygas pereiti prie poindustrinio (pofordistinio) gyvenimo eigos režimo. Perėjimas nuo fordistinės prie pofordistinės gyvenimo eigos Lietuvoje įvyko XX a. dešimtajame dešimtmetyje, t. y. šiek tiek vėliau, palyginti su Vakarų Europos visuomenėmis. Socialinė politika ne tik buvo pritaikyta, bet ir sudarė palankias sąlygas vis labiau destandartizuotai gyvenimo eigai. Taip pat transformavosi socialinės politikos institucijos. Pavyzdžiui, vyko privatizavimo procesai socialinės politikos, ypač švietimo ir pensijų, srityje. Nors neabejotina, kad šiuolaikinėje Lietuvoje gyvenimo eiga, palyginti su autoritarine praeitimi, yra mažiau politizuota per socialinę politiką, stiprus normų formavimo elementas švietimo ir socialinės apsaugos srityse išlieka, nors ir pritaikytas prie naujos politinės, ekonominės ir socialinės tikrovės.

Galiausiai reikėtų pažymėti, kad nors gyvenimo eigos politikos analizės schema padeda susieti socialinės politikos reformas ir žmonių gyvenimo eigą, prieš darant galutinę išvadą reikia empiriškai iširti besikeičiančio gyvenimo eigos politikos režimo apraiškas žmonių gyvenime. Jas galima padaryti analizuojant ir lyginant sovietinėje ir posovietinėje Lietuvoje gyvenusių ir gyvenančių kartų gyvenimo eigą ir jos pokyčius.

Gauta 2023 10 24

Priimta 2023 12 05

Literatūra

1. Aidukaitė, J. 2006. 'The Formation of Social Insurance Institutions of the Baltic States in the Post-Socialist Era', *Journal of European Social Policy* 16(3): 259–270.
2. Aidukaitė, J. 2021. 'Support to Families with Children in the Baltic States: Pathways of Expansion and Retrenchment from 2004 to 2019', in *Handbook on Austerity, Populism and the Welfare State*, ed. B. Greve. Edward Elgar Publishing, 221–242.
3. Aidukaitė, J.; Bogdanova, N.; Guogis, A. 2012. *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?*. Lietuvos socialinių tyrimų centras.
4. Aidukaitė, J.; Navickė, J. 2022. 'The Evolution of Social Policy Research in Central and Eastern Europe', in *Social Policy in Changing European Societies: Research Agendas for the 21st Century*, eds. M. A. Yerkes, K. Nelson, R. Nieuwenhuis. UK: Edward Elgas Publishing, 154–171.
5. Aidukaitė, J.; Senkuvienė, K. 2019. 'The Family Support System in Lithuania: Experts' Views and Citizens' Evaluations', *Problemy Polityki Społecznej* 47(4): 29–46.
6. Arbaitytė, M. 2009. 'Sovietinės ideologijos diegimas Kauno mokyklose XX a. 7–9 dešimtmečiais', *Darbai ir dienos* 52: 187–216.
7. Brazienė, R.; Guščinskienė, J. 2004. 'Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje', *Filosofija. Sociologija* 4: 50–56.
8. Brazienė, R.; Merkys, G. 2013. 'Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: teorinės prielaidos ir empiriniai radiniai', *Filosofija. Sociologija* 24(2): 82–92.
9. Bruzdelevičienė, R. 2008. *Lietuvos švietimo kūrimas, 1988–1997*. Monografija. Vilnius: Sapnų sala.
10. Bučaitė-Vilkė, J.; Tereskinas, A. 2016. 'Lithuanian Men's Struggles with Precarious Life: Unemployment, Working Identities, and Strategies of Survival', *Journal of Baltic Studies* 47(2): 197–218. DOI: 10.1080/01629778.2015.1105832
11. Carr, D. 2018. 'The Linked Lives Principle in Life Course Studies: Classic Approaches and Contemporary Advances', in *Social Networks and the Life Course. Frontiers in Sociology and Social Research*, eds. D. Alwin, D. Felmlee, D. Kreager. Cham: Springer. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-319-71544-5_3
12. Čiegis, R.; Tauraitė, V. 2017. 'Lankstisauogos modelio elementų vertinimas ir perspektyvos Lietuvos darbo rinkoje', *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai* 11(1): 57–80.
13. Davulis, T. 2017. 'Darbo teisės rekodifikavimas Lietuvoje 2016–2017 m.', *Teisė* 1(104): 7–27.
14. Donauskaitė, D. 2015. *Žiniasklaidos vaidmuo skurdo mažinimo politikoje: Lietuvos interneto dienraščių 2008 m. ekonominės krizės metu atvejais*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
15. Dryžaitė, I. 2017. 'Prekariatats: vienos klasės požymių visuma ar visus persmelkianti patirtis?', *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* 8(1): 73–100.
16. EIHS. 2022. *Minimalių pajamų sistemos adekvatumo studija*. Galutinė ataskaita. Vilnius: Europos sveikatos ir tvarios plėtros institutas. 164 p.
17. ESTEP. 2014. *ES struktūrinės paramos poveikio gyvenimo kokybei, socialinės atskirties ir skurdo mažinimui Lietuvoje vertinimas*. Galutinė vertinimo ataskaita. Vilnius.
18. Gabnytė, V.; Vencius, T.; Navickė, J. 2020. 'The Benefit Non-take-up in the Context of Cash Social Assistance Reform in Lithuania', *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 21: 96–121.
19. Gruževskis, B.; Brazienė, R. 2017. 'Nesaugus užimtumas ir jo tendencijos. Darbo rinkos pokyčiai: problemos ir galimybės', *Lietuvos socialinė raida* 6: 170–192.
20. Gruževskis, B.; Krutulienė, S.; Miežienė, R. 2021. 'Aktyvios įtraukties apribojimai ir socialinių paslaugų vaidmuo: Lietuvos atvejais', *Filosofija. Sociologija* 32(2): 105–117.
21. Guogis, A. 2023. 'Regarding the Problem of Non-take-up of Cash Social Assistance in Lithuania', *Central European Political Science Review* 24(93): 59–68.

22. Guogis, A.; Bogdanova, N. 2012. „Sovietinio socialinės apsaugos modelio funkcijos bei raida ir Lietuva“, *Politologija* 2(66): 32–77.
23. Heckhausen, J.; Buchmann, M. 2019. ‘A Multi-disciplinary Model of Life-course Canalization and Agency’, *Advances in Life Course Research* 41: 1–9. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.09.002>
24. Iljina, O.; Purvaneckienė, G. 2012. „Mokinių socialinės padėties ir jų profesinių siekių sąsaja“, *Acta Paedagogica Vilnensia* 28: 49–61.
25. Jakštienė, S. 2013. *Darbo rinkos segmentacija: mokomoji knyga*. Kauno technologijos universitetas. Kaunas: KTU leidykla „Technologija“.
26. Javornik, J. 2014. ‘Measuring State De-familialism: Contesting Post-socialist Exceptionalism’, *Journal of European Social Policy* 24(3): 240–257.
27. Juška, A.; Lazutka, R. 2019. ‘Resurgence of Post-crisis Neoliberalism: Labor Law Reform and the Return to “Business as Usual” in Lithuania’, *Journal of Baltic Studies* 50(4): 533–552.
28. Juška, A.; Navickė, J. 2022. ‘Labor Law Liberalization and Labor Market Flexibility in Lithuania: Outcomes and Impacts on Gender Differences in Work Arrangements’, *The Economic and Labour Relations Review* 33(3): 502–525.
29. Lazutka, R.; Navickė, J. 2010. „Socialinis teisingumas ir studijos“, *Filosofija. Sociologija* 21(4): 277–284.
30. Lazutka, R. 2010. *Lietuvos studentų socialinė ir ekonominė padėtis*. 2007 ir 2009 metų tyrimų apžvalga. Vilniaus universitetas.
31. Lazutka, R.; Poviliūnas, A. 2010. *Lithuania: In-work Poverty and Labour Market Segmentation. A Study of National Policies*. Vilnius University.
32. Lazutka, R.; Skučienė, D.; Černiauskas, G.; Bartkus, A.; Navickė, J.; Junevičienė, J. 2013. *Socialinis draudimas Lietuvoje: kontekstas, raida, rezultatai*: monografija. Vilnius: LSTC.
33. Lazutka, R.; Šliuzaitė, D. 2012. „Socialinis teisingumas ir socialinių-ekonominių grupių reprezentavimas skirtingo prestižo studijų programose Lietuvoje“, *Acta Paedagogica Vilnensia* 28: 9–22.
34. Leinartė, D.; Žilinskienė, L.; Kraniauskienė, S.; Šutinienė, I.; Gečienė, I. 2014. *Sovietmečio atmintis gyvenimo istorijose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
35. Leisering, L. 2003. ‘Government and the Life Course’, in *Handbook of the Life Course*, eds. J. T. Mortimer, M. J. Shanahan. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, 205–225.
36. Leisering, L.; Walker, R. 1998. ‘The Dynamics of Modernity’, in *The Dynamics of Modern Society: Poverty, Policy and Welfare*, eds. L. Leisering, R. Walker. Bristol: Policy Press, 3–16.
37. Levy, R.; Bühlmann, F. 2016. ‘Towards a Socio-structural Framework for Life Course Analysis’, *Advances in Life Course Research* 30: 30–42. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2016.03.005>
38. Lietuvos statistikos departamentas. 2020. *Official Statistics Portal*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/en>
39. Martinkus, B.; Stoškus, S.; Beržinskienė, D. 2009. ‘Changes of Employment Through the Segmentation of Labour Market in the Baltic States’, *Engineering Economics* 3: 41–48.
40. Maslauskaitė, A. 2004. „Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 14(3): 39–51.
41. Maslauskaitė, A. 2023. ‘Lithuanian Families: Living Diversity in Times of Outdated Policies’, in *The Changing Faces of Families: Diverse Family Forms in Various Policy Contexts*, eds. M. A. Adler, K. Lenz. Routledge, 101–121.
42. Matulionytė, R.; Navickė, J. 2018. „Sąlygų griežtumas socialinės paramos sistemose: Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos šalių palyginimas“, *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika* 16: 7–25.
43. Mayer, K. U. 2009. ‘New Directions in Life Course Research’, *The Annual Review of Sociology* 35: 413–433.
44. Miežienė, R.; Gruževskis, B. 2016. ‘Atypical Forms of Employment in Lithuania: Main Characteristics and Prevalence’, *Socialiniai tyrimai* 39(1): 27–36.
45. Möhring, K. 2016. ‘Life Course Regimes in Europe: Individual Employment Histories in Comparative and Historical Perspective’, *Journal of European Social Policy* 26(2): 124–139.
46. Navickė, J. 2015. *The Role of Cash Social Benefits in Poverty Reduction in Lithuania: Discipline, Redistribute, Include, Invest*. Doctoral Dissertation. Vilnius: Vilnius University.
47. Neverauskienė, L. O.; Pocius, A. 2011. ‘Trends of Hidden Employment in Lithuania and Problems in Methodical Calculations’, *Technological and Economic Development of Economy* 17(3): 484–500.

48. NSMOT. 2021. *Skurdas ir socialinė atskirtis 2021*. Prieiga per internetą: <https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/simple-file-list/Metin%C4%97-skurdo-ir-socialin%C4%97s-atskirties-ap%C5%BEvalga/Skurdas-ir-socialin%C4%97-atskirtis-Lietuvoje-2021.pdf>
49. OECD. 2022. *OECD Tax Policy Reviews: Lithuania 2022*. Paris: OECD Publishing. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1787/53952224-en>
50. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L.; Moskvina, J. 2015. „Aktyvių darbo rinkos politikos priemonių įgyvendinimas: ES ir Lietuvos aktuali patirtis“, *Lietuvos socialinė raida. Užimtumo politikos ir socialinės pagalbos įtaka socialinei stratifikacijai* 4: 21–37.
51. Popova, D.; Navickė, J. 2019. “The Probability of Poverty for Mothers After Childbirth and Divorce in Europe: The Role of Social Stratification and Tax-benefit Policies”, *Social Science Research* 78: 57–70.
52. Poškutė, V. 2000. *Pensijų sistemos ir jų reformavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
53. Remeikienė, R.; Gasparėnienė, L. 2021. “The Nexus Between Unemployment and the Shadow Economy in Lithuanian Regions During the COVID-19 Pandemic”, *Journal of International Studies* 14(3): 59–72.
54. Skubiejūtė, G. 2021. *Paramos šeimai politika Lietuvoje ir vienių motinų šeimos*. Daktaro disertacija. Lietuvos akademinė elektroninė biblioteka.
55. Skučienė, D. 2006. „Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje“, *Filosofija. Sociologija* 2: 44–52.
56. Skučienė, D.; Lazutka, R.; Čižauskaitė, A.; Markevičiūtė, J. 2018. *Socialinių išmokų vaidmuo mažinant skurdą ir pajamų nelygybę „naujųjų“ socialinės rizikos grupių gyvenimo kelyje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
57. Stankūnienė, V. 2001. *Family Policy of Lithuania: A Changing Strategy*. Paper Presented at the European Population Conference 2001, Helsinki, Finland, 7–9 June 2001.
58. Stankūnienė, V.; Maslauskaitė, A.; Baublytė, M. 2013. *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės?* Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
59. STRATA. 2018. *Aukštojo mokslo prieinamumas: ar skirtingo SES vaikams sudarome lygias galimybes įgyti išsilavinimą*. Vyriausybės strateginės analizės centras. Prieiga per internetą: <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/am-prieinamumas-2018.pdf>
60. Šliavaitė, K. 2018. „Ar galimas neoliberalus socialinis teisingumas? Lietuvos mokyklų tinklo optimizavimo interpretacijos ir patirtys“, *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas* 9(2): 37–60.
61. Valstybės kontrolė. 2019. *Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką*. VA-5. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/23857>
62. Wingens, M.; Reiter, H. 2011. “The Life Course Approach – It’s About Time!”, *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen* 24(2): 187–203.
63. Žalimienė, L. 2015. „Šeimos paramos politika Lietuvoje: ar galime identifikuoti paradigminius pokyčius 1996–2013 metų laikotarpiu?“, *Tiltai* 1: 39–61.
64. Žalimienė, L. 2011. „Socialiai remtini“, „socialinės rizikos“, „globotiniai“... Kokią visuomenę konstruoja Lietuvos socialinės paramos politika?“, *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 2(1): 49–60.
65. Žalimienė, L.; Lazutka, R.; Skučienė, D.; Aidukaitė, J.; Kazakevičiūtė, J.; Navickė, J.; Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. 2011. *Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
66. Želvys, R.; Dukynaitė, R.; Vaitekaitis, J. 2018. „Švietimo sistemų efektyvumas ir našumas kintančių švietimo paradigmų kontekste“, *Pedagogika* 130(2): 32–45.
67. Žilinskienė, L.; Kraniauskienė, S.; Šutinienė, I. 2016. *Gimę socializme: pirmoji sovietmečio karta*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

JEKATERINA NAVICKĖ

Social Policy and the Life Course: Application of the Life Course Policy Analysis Scheme to Lithuania

Summary

Social policy plays a non-negligible role in shaping people's lives. We aim to identify how the post-Soviet transformation in the field of social policy shapes the life courses of people in contemporary Lithuania. To achieve this, we use the 'life course policy' analysis scheme proposed by Leisering and Walker (1998). The scheme distinguishes between three main spheres of social policy that are important in shaping life courses: education, risk management systems and old-age pensions. Moreover, three traits of the life course policy are identified: structuration, integration and normative modelling. This theoretical scheme is applied to the Lithuanian case based on the review of the previous literature and research. The analysis shows that Lithuania has inherited strong mechanisms of structuration, integration and normative modelling from its authoritarian past. These mechanisms are becoming weaker and adapted to the current social, economic and political context. The structuration of the life course through social policies has become weaker and is especially evident in the sphere of education, which facilitates increasing de-standardisation of educational pathways. The integration of the life course has also weakened, especially with regard to risk management systems. The institutional dichotomy of social protection is especially apparent when comparing the social guarantees of the participants of the social insurance system and the groups outside it, as well as stigma attached to the receipt of social assistance. It can be argued that the current life course policy regime in Lithuania can be characterised as a weakly integrated model of 'segmented security' with a strong insider/outsider dualism. The inherited tradition of strong norm formation persists in the Lithuanian education system, but has been adapted to new realities. Strong normative modelling is also particularly important in risk management systems, especially with regard to the threat of status loss. Contemporary Lithuania can be attributed to a post-Fordist life course regime, which is characterised by de-standardisation and de-politicisation of the life course, and transformation of social policy institutions towards more flexibility to accommodate and facilitate this change.

Keywords: life course, social policy, transformation, Lithuania